

„ТЕЛЕГА ЖИЗНИ“ НА А. С. ПУШКИН И „КОНИ
ПРИВЕРЕДЛИВЫЕ“ НА В. С. ВИСОЦКИ
КАТО ДВА ТИПА ПОЕТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ

ТАНЯ ГАЛЧЕВА

Анализът на две творби, крайно разположени в битието на литературата, дава на изследвача материал както за типологически заключения, така и за наблюдения върху измененията в поетическото мислене. Съпоставянето на „Телега жизни“ на Пушкин и „Кони привередливые“ на Висоцки е повлияно от паралитературни и текстови основания.

Двете произведения се вписват интересно в литературното обкръжение на своето време. Първото стои в граничната зона на прехода към реалистичен метод, а второто е неделимо от традицията на текстове на авторска песен.

Творбите са отличителни и за определен етап от поетическото развитие на своите създатели. Както отбелязва Г. П. Макогоненко: „1823 год стал годом идейного кризиса Пушкина.“¹ За този период от творчеството на Александър Сергеевич са характерни иносказателността, алегоризмът, философската обобщеност, изобилстващи в творби като: „Птичка“, „Кто волны вас остановил“, „Свободы сеятель пустынный“.

Що се отнася до Висоцки, колкото и противоречиви да са оценките на сътвореното от него, то безспорно е мнението, изразено от Курносенко: „А в конце уж лучше из всего, что и могло-то случиться для нас в те годы: „Кони“, кони, конечно, привередливые!“²

Въпреки изброените дотук основания за съвместното анализиране на двете произведения остава въпросът: защо все пак основоположникът на руската класическа литература А. С. Пушкин, така да се каже, се съизмерва с един автор като Висоцки, оспорван и далеч все още неутвърден като поет. На такъв въпрос може да се отговори лаконично, като се цитира мнението на Евгений Евтушенко: „Висоцки е нашият Пушкин на 70-те години, незакъснял нито веднъж за срещите си с действителността.“³

Преднамерено приваждам това твърдение, тъй като искам да се разгранича от него. Подобно „издигане в ранг“ на Висоцки е най-малкото неаргументирано. Неговото доказване е въпрос на изследване на цялото литературно наследство на Владимир Семьонович.

Текстовите основания за съпоставителен анализ на „Телега жизни“ и „Кони привередливые“ не могат да се пренебрегнат.

И в двете стихотворения изказът и смисълът се съсредоточават върху разработена екзистенциална тема.

¹ Г. П. Макогоненко. Священный дар. — В: Г. П. Макогоненко. Избранные работы. Т. I. М., 1987, с. 293.

² Вл. Курносенко, Он у нас был. — В: Сибирские огни, 1986, № 12, с. 155.

³ Г. Тодоров. Жизнь без подарка. — Антени, 20 януари 1988 г.

Отчетливо се налага стремежът към боравене с темпорални категории и извеждането им като смислообразуващи.

Откроява се по различен начин афористично звучене.

Съществуват особен вид докосвания и напрежения между образната система на „Телега жизни“ и „Кони привередливые“.

Налице са различни структурни опозиции, които отвеждат към характеристиките на два различни типа поетическо мислене.

Без да вземаме отношение по литературоведския спор включва ли се заглавието в поетическия текст или има особено място, предлагаме нашият анализ да започне именно със съпоставянето на взаимоотношенията начален текст — строфическа организация в двете разглеждани творби. Всяко от заглавията представлява особен вид предсказание на следващата стихотворна цялост.

Метафоричното „телега жизни“, поставено в самото начало на творбата на Пушкин, отнема възможността за търсене на други смислови варианти в контекста на останалите строфи. Налице е една предварителност на декодацията, чието разгръщане по-нататък прибавя нови елементи, пораждащи своите съответни значения за читателя. В подкрепа на това твърдение ще спомена факта, че никъде по-нататък в четирите строфи не се среща директно назоваващият темата елемент „жизни“. Създават се нови знакове, нови символи на „живот“, но липсва конкретното му наименование.

За разлика от „телега жизни“ „кони привередливые“ не формулира еднозначно темата. Затова пък също представлява изнесена основна метафора. Ако в стихотворението на Пушкин метафоричното заглавие е саморазкриващо се словосъчетание, то в „Кони привередливые“ нищо не сигнализира на читателя възможна метафоричност до четвъртия стих на втората строфа. Първият куплет въвежда и разгръща тематично заглавието, но едва в средата на втория се изяснява неговата нееднозначност. И това е свързано с поаята на проблема в текста. Конкретизирането и индивидуализирането на екзистенциалната лирическа тема стига в един момент до изясняването на преден план на възникналия проблем — също екзистенциален по своя характер — за смисъла на човешкия живот. Отличително за подхода на Висоцки е, че до този основен проблем (разбира се, въведен с конкретно-личностни параметри) се стига след лирическо повествование, водено и обосновано пред очите на читателя.

Разглежданите структурни взаимоотношения заглавие — строфи дават основание да се твърди, че в двете стихотворения е налице предсказуемост на смисъла, която обаче не е постигната с едни и същи средства. Ето защо е необходимо заглавията да се разгледат в техния фонетичен, синтактичен и лексикален аспект.

Семантично „телега“ асоциира в съзнанието на читателя пространствените и темпорални представи „бавно“, „мудно“ и „равно“. Затова словосъчетанието „телега жизни“ още в началото дава една вероятност за развитието на ритъма, пространството и времето. И по-нататъшният ход на разширяване на метафората потвърждава първоначално заложената възможност.

Нещо повече — със самия си звукъв състав и особено с подредването на съгласните в определен ред по звучност „телега“ сигнализира за развитието на лирическия градус на напрежение. Първият звук, въздействащ върху съзнанието на читателя, е „т“. Основните му фонетични характеристики са: преградна, беззвучна съгласна. Чрез тях се подава сигнал за наличието на някаква бариера и по този начин се предсказва първия стих „Хоть тяжело. . .“, където открито се съсредоточава впечатлението за преодолявана трудност. Неслучайно именно в тези първи думи концентрацията на „т“ е най-голяма.

На първо място по звучност сред съгласните в „телега“ е сонорът „л“. Неговото присъствие сякаш предсказва качването на емоционалния градус и създаването на особения ритъм на втората и третата строфа, където съотношението на сонорите е 46 срещу 31 за първата и последна строфа.

Втора по звучност от трите съгласни в „телега“ е преградната звучна „г“. Нейното крайно местоположение в думата насочва към финалния куплет, където също се сни-

жава градусът на напрежението, но се формулира и афористичната мисъл в последния стих. Ето защо и тук сонорите са сравнително много — 18 на брой.

Казаното дотук отвежда към извода, че в стихотворението на Пушкин е налице една неразколебана, традиционна предсказуемост на заглавието по отношение на строфите.

Думата „кони“ активизира у читателя преди всичко темпоралните връзки за бързина и стремителност, но е неотделима и от впечатлението за лесна пространствена преодолителност. В случая обаче тези представи се разколебават както от определеното „привередливые“ (синтактично акцентуване с инверсия), така и от лексикалната йерархия на глаголите от втория стих на първата строфа „стегаю, погоняю“. На пръв поглед съчетанието „кони привередливые“ е изградено на принципа на противоположната смислова съвместимост, но тя е само привидна. Разликата „конь“ — „лошадь“ в руския език е свързана с конотациите на двете думи. И съществено е, че Висоцки употребява първата, а Пушкин — втората лексема. Допълнителната значаща маркираност на „кони“ се назовава директно и опосредствено от определеното „привередливые“ в заглавието. Ето защо съчетаването на двете думи е, от една страна, асоцииращо разколебано, а от друга — значещо маркирано. Тази двойственост на заглавието е свързана с двусъставността на стихотворението на Висоцки.

Присъствието на два вида куплети е дори формално обособено — три от строфите са четиристишни, а останалите три — шестистишни. Налага се едно уточнение: обособените като шестистишни строфи в едноименната песен изпълняват функциите на припев. На практика като текст на песен те биха могли да бъдат записани и като една строфа. Но в случая, струва ни се, става дума не просто за припевно повтаряне на един и същ куплет, а за три отделни строфи със свое място и значение в стихотворението. Всеки път, в който звучи рефренът, се изменя вторият стих в куплета, съответно за втория, четвъртия и шестия:

Вы тугую не слушайте плеть;
Не указчики вам кнут и плеть;
Умоляю вас вскачь не лететь.

Във финалната шестистишна строфа има промяна и в четвъртия стих. Ако предишните два пъти той звучи:

И дожить не успел, мне допеть не успеть,

— то в последното повторение разликата е малка, но смислообразуваща:

Коли дожить не успел, так хотя бы допеть.

Обособяването на двата вида строфи, както и това, че двете шестистишни представляват своеобразни варианти на първата, е свързано с въпроса за темата и проблема в „Кони привередливые“. Развитие на темата преминава главно през трите четиристишни куплети, а решаването на екзистенциалния проблем се съсредоточава в шестистишните стихотворни организации.

Първата строфа представлява въведение в темата и се отличава с конкретна ситуираност, имаща своите хронотопни измерения. Характерно е и това, че тя се състои от две сложни изречения, в състава на които простите влизат в отношения на паратакисис. Прави впечатление и повишената глаголност (8 глагола), както и засилената употреба на съществителни имена — 9 на брой. Тези особености водят към извода, че първата строфа има описателно-съобщителна функция, а това потвърждава твърдението за значението ѝ като конкретизираща и въвеждаща темата.

Вторият куплет започва с обръщение, което директно кореспондира с четвъртия стих, въвеждащ проблема, формулиран лаконично: „мне допеть не успеть...“. Акцентът тук пада върху несвършения вид на сказуемото. Петият и шестият стих имат за цел забавянето на разрешението на проблема и от това се поражда впечатлението за драматизъм.

В четирите стиха на третата строфа се прави опит за разширяване на темата за живота, но това все още не е постигнато пред очите на читателя. Всички глаголи са в несвършен вид и само предказват посоката на разволя.

Четвъртата строфа отново връща към нерешения проблем, набелязан във втората строфа. Промяната на втория стих:

Не указчики вам кнут и плеть

— има за цел по-силното драматизиране на ситуацията.

Петата строфа представя в завършен вид случилото се, което е следствие на предсказанието в третата строфа. Постигнато е разширението на екзистенциалната тема — тя се превръща в тема за живота и смъртта.

Шестата строфа разрешава основния проблем за смисъла на човешкия живот:

Коли дожить не успел, так хотя бы допеть.

От казаното дотук може да се изгради окончателната картина на взаимоотношенията заглавие — текст в „Телега жизни“ и „Кони привередливые“. Този модел в първото стихотворение е максимално опростен: връзките са еднопосочно предсказателни — от началното съчетание към следващото лирическо развитие. В стихотворението на Висоцки личи разколебаност на заглавието, утвърдена чрез първата строфа; отново връщане към заглавието с началото на втора, четвърта и шеста строфа („чуть помедленее кони“) и окончателно утвърждаване на смисъл и предсказателност чрез ново съотнасяне заглавие — строфическа организация.

Изграждането на смисъла в „Телега жизни“ и „Кони привередливые“ в голяма степен се дължи на боравенето с хронотопа, като и в двете стихотворения времевият пласт има активизиращо присъствие.

В „Телега жизни“ само две думи ориентират към някакви пространствени характеристики и това са „косогоры“ и „овраги“. Всъщност това са думи сигнали, индиректно отнасящи се към особеностите на топоса.

Основна пространствена категория в стихотворението е пътят, макар че липсват каквито и да било негови точни синонимни названия. За водещото лирическо съзнание не е важно да бъдат локализираны образите, затова единствените сигнали за топосни представи са семантиките на „порастрясло“, „косогоры“ и „овраги“. Съставността на първата дума — префикс „по“ и „растрясло“ — подчертава пространствената характеристика, утвърдена със следващите думи — неравност на пътя.

Пътят присъства в състава на метафората „пътуване“, с която се изразява времето на човешкия живот. Именно в контекста на нейното развитие той придобива нова значимост, става синоним на обективно изтичащото време.

Топосът в „Кони привередливые“ на Висоцки се отличава с пределна конкретност. Всички пространствени назовавания в стихотворението са съсредоточени и заключени в първия стих на първата строфа:

Вдоль обрыва, по-над пропастью, по самому по краю. . .

Характерното в случая е непрекъснатият стремеж на лирическия говорител да уточнява и детайлизира пространството, при това без да внася съществени смислови изменения. Налице е фактът на привидно назоваването и недоизказано. Ефектът е постигнат на един напрегнат, условно ограничен топос, който предполага изравняване в смисъла на основната метафора с екстремен момент на изживяване.

Двата типа пространственост — условно назоваваната и символно разширяваща се в „Телега жизни“ и неназоваваната, екстремно самоизчерпваща се в „Кони привередливые“ — са неделимо свързани с другия лирически пласт — времевия. Развитието на темата в стихотворенията се проектира върху темпоралния фон. А изясняването на смисъла е свързано с вникването в структурообразуващата метафора „пътуване“.

Няколко са взаимно съотносимите пластове, образувачи темпоралния фон в „Телега жизни“. Между тях основен е този, с който е обозначено абсолютното, обективното време. Това време има няколко отчетливо обособени характеристики.

Преди всичко то е необозримо от човешка гледна точка и затова още в първия куплет на творбата, в третия стих, е метафорично олицетворено чрез главна част и приложение. Невъзможността обективното време да се осърази с традиционните човешки категории особено ясно проличава във финалния стих, където към подлога „време“ липсват каквито и да било определения.

Друга важна характеристика на обективното време е неговата непрекъснатост. Внушението за нея се постига чрез различни сегашни несвършени глаголи. Употребен в тази си форма, глаголът „везет“, подсилен от отрицателното утвърждаване на глагола „не слезет“, още в първия куплет категорично доказва наличието на непрестанността като обособяващ се белег на абсолютното време. А финалният стих, който контрастира с двата последни стиха на първия куплет, отново внушава динамично усещането за непрекъснатост чрез сегашния несвършен глагол „гонит“.

Неслучайно пластът на обективното време се въвежда още с първата строфа, като по този начин се наслажда първи в цялостния темпорален фон. Защото основното време в „Телега жизни“ е обективното надличностно време. Нему принадлежи активното начало, затова към него се отнася най-динамичният глагол в цялата творба — „гонит“.

Вторият темпорален пласт е на по-ниско ниво спрямо първия в цялостния темпорален модел. Той сменя представата за времето на човешкия живот. Подобно на абсолютното, и човешкото време има своя метафоричен адекват, и той е „еднодневно пътуване“. Това е контаминираща метафора, заключила във времето от „с утра“ през „в полдень“ и „под вечер“ до „до нощлега“ цялото време на човешкия живот. При това — става дума не за индивидуално, диференцирано, а за произволно човешко време — за живота на всички хора.

То също има своята основна характеристика — цикличността. Прави впечатление, че подобрите „с утра“, „в полдень“, „под вечер“ и „до нощлега“ са типично темпорални категории, които в съвкупността си описват природния цикъл на деня. Тази типичност, от една страна, има отношение към характеристиката на човешкото време не като личностно канонизирано, а като произволно и всеобщо, а от друга страна, подпомага читателя в откриването на ядрото на метафоричния трансфер. Отличителността на цикличността като белег на човешкото време се утвърждава и чрез глаголните форми във втория, третия и четвъртия куплет — всички в сегашно време, несвършен вид.

По-горе вече споменах за подчинеността на втория темпорален пласт спрямо първия. Акумулиращата динамика на абсолютното време по отношение на човешкото особено ясно изпква във финалните два стиха. Съпоставителният съюз „а“ в началото на последния стих се съизмерва с повтаремостта на съчинителния съюз „и“ от предпоследния стих. Човешкото време, заключило своя цикъл с „едем до нощлега“, отстъпва пред обективното време, неспиращо своето движение. Впечатлението за налагане на темпорална йерархия се засилва и от съпоставянето на адвербиално-глаголната конструкция „дремля едем“ (предпоследния стих) с динамично маркирания глагол „гонит“ (последния стих). Ироничната отсянка на наречието „дремля“, както и разполагането на двата стиха в съседство има основно значение за дискредитацията на човешкото време и утвърждаването на абсолютното, обективното време.

В темпоралния фон на „Телега жизни“ може да се отличи и още един, трети, темпорален пласт, изграден чрез разлагане и диференциация на втория пласт. Всъщност това е разлагане и диференциация на самата метафора „еднодневно пътуване“, присъстваща в текста не конкретно, а подразбиращо се. Чрез разгръщането ѝ във втория, третия и четвъртия куплет се цели постигането на нова семантика. Фазите на деня в метафората естествено се идентифицират с първоизточника на метафоричния пренос — фазите на човешкия живот. И логично стегнатото време на дневния цикъл в метафората се разтяга до необратимото време на човешкия живот, където „с утра“ има своя адекват — младостта, „в полдень“ — зрелостта и „под вечер“ — старостта. По такъв начин се разгръща първият компонент на сложната метафора. Вторият — пътуването — се изяснява чрез отношението на пътуващите към самия факт на пътуване. Това

изясняване обаче е в пряка връзка с разшифроването на първия елемент на метафората, така че се получава следната картина:

„с утра“=младост, ентузиазъм=жажда за път;

„в полдень“=зрелост, умора=предпазливост;

„под вечер“=старост, безразличие=подчиненост на пътя.

Единствено „до нощлега“ не присъства в тази темпорална цикличност. Защото фазата, обозначена по този начин, в смисъла на цялата метафора има своя единствен адекват — смъртта. Чрез него се въвежда основната характеристика на третия пласт — времевата необратимост, отнесена към човешкия цикъл.

Така реконструираният темпорален модел в „Телега жизни“ предполага извода, че основни средства за изграждането му са подвижността, логическата и йерархическа последователност, сегашността и единността на лирическото време.

Също три времеви пласта изграждат темпоралния модел в „Кони привередливые“. Но тук всеки опит за йерархическото им систематизиране е обречен на неуспех.

Както в „Телега жизни“ единият от трите времеви пласта е този на обективното съществуващото време. Много трудно е да се открият и определят неговите координати. Едва в третия куплет се прокрадва мисълта за него, образно изразена чрез „меня пушинкой ураган сметет с ладони“. Никаква конкретна характеристика на обективното време не ни дава метафората „ураган“. За разлика от Пушкин Висоцки не се интересува от конкретните, отличителните белези на това време. Чрез метафоричния пренос се търси по-скоро експресивно, отколкото конкретнообразно внушение.

Но колкото и абстрактно-метафорична да е представата за обективното време, у читателя остава ясното разбиране, че героят напълно осъзнава подчинеността на своето време по отношение на първичното. Това впечатление се засилва и от сравнителното съотнасяне на „меня пушинкой“ с метафората „ураган“.

Всъщност условно е разграничаването на пласта на обективното време у Висоцки. Дотолкова, доколкото то е фиксирано на образно ниво чрез метафората „ураган“, би могло да се говори за неговото диференциране в темпоралния фон. Но всъщност истински абсолютно у Висоцки е човешкото време. Именно неговите параметри описват второто темпорално поле във времевия фон.

Когато говорим за обособяването на този основен пласт, непременно се налага и съпоставката с „Телега жизни“. Защото ако там човешкото време беше времето изобщо, на всеки човек, на всички хора, (потвърдено и от избраната модалност — „мы“), то в „Кони привередливые“ се срещахме не с произволното време на произволен човешки живот, не с биологическия цикъл на индивида изобщо, а именно и единствено с човешкото време на героя. Ясно и категорично в това отношение е многократното акцентно-повторително присъствие на първоличното местоимение за единствено число „я“.

Това време също има своя метафоричен изказ — движението на конете.

Няколко са основните характеристики, отнасящи се към този втори темпорален пласт и те не могат да бъдат отминати.

Преди всичко времето на героя е време сега, в настоящия миг. Една крайна коняминация превръща мига във вместилище на реално и иреално бъдеще. Това е миг на екстремно изживяване на закономерни за човешкия живот събития. В първата строфа метафората „вдоль обрыва, по-над пропастью“ (с топонимни координати) определя мястото на мига в живота на героя. Това е момент преди смъртта, преди последната минута, момент на равносметка. Интересното е, че като във фокус в този момент се събира и предшестващото („я коней своих нагайкою стегаю, погоняю), където активното начало, акумулаторът на движението е героят; и сегашното — със съзнанието за близкия край („что-то воздуху мне мало, ветер пью, туман глотаю); и близкото бъдеще — предопределено и осъзнато („чую с гибельным восторгом — пропадаю, пропадаю“). По този начин максимално концентрираният миг на изказа се превръща в максимално разтегнато време на човешките изживявания на героя.

Третият и петият куплет имат своя самостоятелна темпорална организация. От една страна, те се вместили в човешкото време, осъзнато от героя едновременно и като негово, подвластно на волята му, и като необратимо, екстремно самоизчерпващо се. За връзката им говори и самата последователност на събитията. За завършек на единия и начало на другия куплет са използвани сегашни несвършени глаголи, отнасящи се до последователни действия — в първия куплет финалът е „пропадаю“, „пропадаю“, а в началото на третия куплет е глаголът „сгину“. Финалът на третата строфа: „Хоть немного, но продлите путь к последнему приюту“ очевидно кореспондира пък с началото на петата строфа: „Мы успели. . .“ По този начин се очертава верига от събития, свързани едно с друго във времето. Парадоксалното тук обаче е, че тези темпорално свързани в мига събития имат неимоверно различен топосно-обстоятелствен фон.

Така например, ако мигът преди смъртта в първия куплет има своята топосна координация във: „вдоль обрыва, по-над пропастью, по самому по краю“, то новото време в третата строфа е пространствено определено чрез галоп на конете върху снега. Очевидно тази нова обстоятелственост подсказва и нова темпоралност. Т. е., ако времето в първия куплет е реалното време на изтичащите минути преди смъртта, то времето в третата строфа е това на предсказуемо изживяното, нереално време след смъртта. Тази верига се продължава и от темпоралната картина в петата строфа, която има своя нова, библейска обстоятелственост. Касае се за едно хиперреално време, видимо и изживяно в мислите на героя.

По такъв начин се оформя една верига от три времена: настояще реално — близко бъдеще (иреално) — далечно бъдеще (хиперреално), връзката между които е хронологическа и логическа. Но най-сложното и интересно е това, че тази верига е стегната и вместена в мига на изживяното в момента от героя биологическо време. Доказателство са глаголните форми — и в трите четиристишни куплета — форми на сегашни глаголи от несвършен вид.

Във втората строфа, отделяща се като шестстишна и вариантообразуваща, се въвежда един нов темпорален пласт — пласта на личностното, субективно-творческо време. То също се вписва във времето на героя, но същевременно и се разграничава рязко. Налице е ясно противопоставяне на двата вида време, образуващи единното, цялостно време на индивида. Тази опозиция е маркирана още в първото повторение на втората строфа чрез различните глаголни форми в четвъртия стих:

дожить не успел, . . . допеть не успеть,

за да се затвърди окончателно и безвъзвратно разрешаването на противоречието, изразено в промяната на четвъртия стих в последното повторение на припева:

Коди дожить не успел, так хотя бы — допеть.“

Тази времева опозиция всъщност е изява на основния философски контрапункт материално—духовно. И разрешението на това противоречие е категорично внушено: от позицията на признаване на първичността на човешкото време (предопределена от йерархическата му зависимост по отношение на първичността на обективното време, атрибут на материята), от гледна точка на трагическото осъзнаване на самоизчерпването на това време, се утвърждава господството на субективно-творческата темпоралност. Т. е., ако йерархията на времената е обективно предопределена, то тяхната ценностна класификация за индивида се реализира по различен начин. Затова дръзко и предизвикателно, дискредитиращо по отношение на човешкото време звучат финалните стихове:

. . . Я коней напою, я куплет допою,
Хоть немного еще постою на краю. . .

В подкрепа на това становище не може да се отмени фактът, че във всички рефрени звучения на строфата единствено непроменени остават горните два стиха, както и началният стих:

извеждащ лайтмотива за изтичащото време на човешкия живот.

Времевият модел в „Кони привередливые“ игриво кореспондира с този на „Телега жизни“. Налице е, така да се каже, едно криво огледало, което обръща строгата сграда на Пушкиновото стихотворение така, че резултатът е една нова подреденост. В стихотворението на Високи свободно се борави както с хроническа подвижност, така и с неподвижност, сменят се гледни точки, спазва се и се разбива логическата и йерархическа последователност

Направеният дотук анализ извежда към мисълта за сблъсък на два типа поетическо мислене, претворени в „Телега жизни“ и „Кони привередливые“. Принципната разлика между тях е не толкова в смисъла, колкото в механизма на неговото действие — ако в първия случай лирическото развитие е насочено към разкриване на смисъла, във втория — го постига. Тези наблюдения се потвърждават от откритото по различен начин афористично звучене на стиха в двете произведения.

В „Телега жизни“ към финалното присъствие на обобщаващата мисъл „А время гонит лошадей“ насочва развитието на основната метафора „еднодневнио пътуване“. Именно в този стих за първи път се употребява директно назована темпорална категория — „время“. (В първата строфа „седое время“ се декодира като семантично изравнено с „погода“.) Пак в този финален стих за първи път в цялото стихотворение се явяват изразителите на движението на човешкото време — конете.

Финалният стих в „Телега жизни“ въздейства афористично не само поради обобщителния си характер, а и свързано с местоположението си. Противопоставителният съюз „а“, включен в системата не само на последната строфа, а и на останалите куплети, влиза в отношения на опозиция с всичко казано до него. Сякаш разгръщането на цялата метафора и разлагането ѝ на части са били необходими единствено, за да се противопоставят по-силно на заключителния стих, да натези в съзнанието на читателя въведеното с „а“ последно изречение. То се откроява както с изказната си лаконичност, така и с пределната си синтактична стегнатост.

Това е всъщност най-краткото в творбата и класически построено съобщително изречение. Синтактичната му схема е максимално опростена: подлог — просто глаголно сказуемо — пряко допълнение.

Така във финалния стих на „Телега жизни“ по традиционен начин се съчетават синтактичен строеж, местоположение и смисъл, постига се афористичност и се изразява идеята за времето.

По-горе вече стана дума за функцията и особеното положение на трите шестстишни строфи в „Кони привередливые“ на Високи. Лайтмотивът: „Чуть помедленнее кони, чуть помедленнее“ всъщност представлява основен афористично-изповеден изказ. За разлика от „Телега жизни“ обаче до него се стига не в хода на развитието на лирическата тема, а изведнъж, направо. Темпорално първият стих на втората строфа рязко прекъсва и спира мига на „случването“, за да го удължи и вмести в него индивидуалната човешка реакция на изживяването.

Съществува и друго различие между начина на постигане на афористичното в „Телега жизни“ и „Кони привередливые“. Докато последният стих в Пушкиновото стихотворение се противопоставя на останалите синтактически, морфологически и семантично и по този начин претендира за универсалност на заключението, съдържащо се в него, то лайтмотивът на „Кони привередливые“ не само че се вписва в структурата на предишните стихове, но и представлява връзка със следващите. Първата дума „чуть“ се вписва добре във фонетичното звучене на предишния стих, започващ с „чуо“. Останалите слова се отличават с фонетична близост с думи като „пропадаю“, „попались“, „привередливые“, „дожить“, „успел“, „допеть“, „успеть“. Дори на пръв поглед е забележима алитерацията на преградните „т“, „д“, „п“, с които се акцентува върху екстремността на ситуацията и изживяванията.

Лайтмотивът в „Кони привередливые“ се отличава и със значението си на връзка между темата за живота и проблема за смисъла на човешкото изминаващо време.

Без претенции за обобщаване, за всечовешко заключение, ненаатрапчиво и на пръв поглед неафористично, но в съзнанието на читателя се врязва „чуть помедленее“, за което особен принос има и неколкократно му повтаряне в шестстишните строфи. Динамично, настъпателно афористичната изповед се утвърждава като резултат от създаването на индивидуални поетически значения, възникващи в контекста на всяко повторение.

Разглеждайки поетическите схеми на „Телега жизни“ и „Кони привередливые“, достигаем до въпроса за лирическия човек. Отличително и за двете творби е, че в тях се явява специфичният герой, назован местоименно. Изказаността му, модално обозначена в Пушкиновото стихотворение с първоличното множествено „мы“, сигнализира за обобщеност, познатост и сплотеност. В „Кони привередливые“ едночисленото „я“ отвежда към стремежа за налагане на индивидуалната концепция.

В контекста на третата строфа в „Телега жизни“ възниква проблемът за модалността като контрапункт, в който се сблъскват лирически герой и говорител. Защото „мы“ не е само наратив за единство и цялостност на лирическия персонаж. На надтекстово равнище личи гледната точка на говорителя. Тя излиза от позицията на всезнаещото, на философската констатация и предопределеност на примирението и за нея красноречиво свидетелстват ироничното: „Порастрясло нас, нам страшней“. Дискредитирането на претенциите на обекта за ускоряване на хода на времето („Кричим—пошел. .“) или за негово забавяне („Кричим—полегче дуралей!“) и дистанцирането на лирическия субект особено силно проличават във финалния афористичен стих:

А время гонит лошадей. . .

Разгледаните особености на две максимално дистанцирани във времето произведения създават представа за възникващи аналогии и опозиции в различните типове поетическо мислене. Струва ни се, че смисълът на направеното е във възможната кореспонденция на такива творби от класиката и съвременността, каквито са „Телега жизни“ на А. С. Пушкин и „Кони привередливые“ на В. С. Висоцки.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ТЕЛЕГА ЖИЗНИ

Хоть тяжело подчас в ней бремя,
Телега на ходу легка;
Ямщик лихой, седое время,
Везет, не слезет с облучка.

С утра садимся мы в телегу;
Мы рады голову сломать,
И презирая лень, и негу,
Кричим: пошел! . . .

Но в полдень нет уж той отваги;
Порастрясло нас, нам страшней
И косогоры, и овраги;
Кричим: полегче дуралей!

Катит по прежнему телега;
Под вечер мы привыкли к ней
И дремля, едем до ночлега —
А время гонит лошадей.

А. С. Пушкин

КОНИ ПРИВЕРЕДЛИВЫЕ

Вдоль обрыва, по-над пропастью, по самому по краю
Я коней своих нагайкою стегаю, погоняю.
Что-то воздуху мне мало, ветер пью, туман глотаю,
Чую с гибельном восторгом — пропадаю, пропадаю.
Чуть помедленнее кони, чуть помедленнее,
Вы тугую не слушайте плеть.
Но что-то кони мне попались, привередливые,
И дожить не успел, мне допеть не успеть.

Я коней напою, я куплет допою,
Хоть немного еще постою на краю.

Сгину я, меня пушинкой ураган сметет с ладони,
И в санях меня галопом повлекут по снегу утром,
Вы на шаг неторопливый перейдите, мои кони,
Хоть немного, но продлите путь к последнему приюту.

Чуть помедленнее, кони,

(Вторая строка: Не указчики вам кнут и плеть).

Мы успели, в гости к богу не бывает опозданий,
Так что ж там ангелы поют такими злыми голосами,
Или это колокольчик, весь зашелся от рыданий,
Или я кричу коням, чтоб не несли так быстро сани?

Чуть помедленнее, кони,

(Вторая строка: Умоляю вас, вскачь не лететь).

Но что-то кони мне попались,

(Четвертая строка: Коли дожить не успел, так хотя бы допеть).

.

В. С. Высоцкий